

מטות מסעי: טומאת המלחמה

לפני שמונה שנים, בקיץ תשס"ו, בעקבות חטיפת אהוד גולדווסר ואלדד רגב הי"ד ללבנון, וחטיפתו של גלעד שליט יבל"א לעזה, יצאה מדינת ישראל למלחמה בשתי החזיתות. בלבנון – מלחמת לבנון השנייה. וברצועת עזה – מבצע "גשמי קיץ". ההיסטוריה חוזרת בשינויים מסוימים, וגם דברי התורה שנאמרו ונכתבו אז, מתאימים במידה מרובה להאמר גם כיום. לפיכך מובאים כאן הדברים כפי שנכתבו לפני שמונה שנים.

בימים קדמונים, נהוג היה באומות העולם לקדם את החיילים השבים מן המלחמה, אם צלחה דרכם וניצחו את האויב - בקבלת פנים מפוארת, המהללת את הגיבורים ומפארת את שמם. הקימו אנדרטאות המנציחות את שמם, וכתבו עליהן את סיפורי גבורת המנצחים והישיגיהם. ברבות מערי אירופה מתנשאות אנדרטאות של גיבורים עממיים, רוכבים על סוסים, מזוינים מכף רגלם ועד קדקדם - זכרון לגיבור פלוני או אלמוני שהושיע במלחמה את העיר, הארץ והעם.

הגיבורים המנצחים נטלו שלל ובזזו בז. כך מתארות חכמות שרותיה של אם סיסרא, את רגשת חלוקת הביזה, הגורמת לעיכובם של המנצחים מלשוב לביתם: "הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתיים לראש גבר, שלל צבעים לסיסרא, שלל צבעים רקמה, צבע רקמתיים לצוארי שלל".¹ השלל והמלקוח כללו ממון, ציוד, וגם נשים, במיוחד בימים ובמקומות שבהם נשים נחשבו יותר לסוג של רכוש מאשר לבני אדם בעלי מעמד וערך עצמי. הגיבור התהדר בתכשיטי השלל, וככל שמעמדו גבוה יותר, כך זכאי היה לקבל את מיטב השלל לעצמו.

על הרקע הזה מובן היטב החידוש שבפרשת השיבה ממלחמת מדין, אחד הנצחונות הקרביים הראשונים בתולדות מלחמות ישראל.

קבלת הפנים שערך משה רבנו ל"פקודי החיל" - סגל הפיקוד השב מן המלחמה, היתה בפנים זעופות: "ויקצוף משה". חז"ל מסבירים שהקצף היה מוטעה. כאשר שבו הנשיאים מן המלחמה, הם בקשו להקריב קרבן כפרה. משה חשד בהם ששוב נכשלו בעבירה עם נשי מדין. הם ניחמו אותו באמרם "אם מידי עבירה יצאנו, מידי הרהור לא יצאנו".² זו רמת העידון ונקיות הדעת המצופה מלוחמי ישראל! סיפור זה לא על עצמו בא ללמד, אלא נועד ללמוד ממנו בנין אב, שבמלחמה צפויה ירידה רוחנית המחייבת כפרה ותיקון אחריה.

בצבאות אחרים מקריבים זבחי תודה לכבוד הנצחון, בצבא הישראלי מקריבים קרבן כפרה אחרי הנצחון.

אגב, מובן מאליו שמשה קצף על "פקודי החיל" - המפקדים, ותלה בהם את האחריות למתרחש ולא בחיילים הפשוטים שנשמעו להוראותיהם. כלשונו של רש"י: "ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות".

ההדרה של משה לפקודי החיל השבים מן המלחמה לא הסתפקה בקרבן כפרה: הוא הוסיף וחייב אותם לשהות שבוע ימים מחוץ למחנה ולעבור תהליך של הטהרות מטומאה, חייב אותם לטהר את כל החפצים שנלקחו בשלל, ולבסוף, ציוה לחלק את המלקוח בין הלוחמים לבין כל העדה, ואף להפריש ממנו מכס ללויים.

הוראותיו של משה רבנו מתפרשות כניגוד גמור למקובל בתרבויות המלחמה הזרות. במקום מצעד נצחון מפואר בלב המחנה, שבו מוצגים לראווה כלי השלל, נשלחים כל השבים מן המלחמה להסגר

¹ שופטים ה' ל

² שבת סד א'

מחוץ למחנה, עד אשר יטהרו. כלי השלל אינם מוצגים לראוה, אלא עוברים תהליך של תיקון וטיהור כדי להכשירם לשימוש בישראל, ולאחר מכן, מתייחסים אליהם כאל נכס ציבורי, ולא כאל שכרם של הגיבורים שנצחו במלחמה. באופן מוזר, מפרטת התורה לפרטי פרטים את כמויות השלל, וסוגיו, ומסבירה בדקדוק כיצד חילקו אותו בין הלוחמים לבין שאר העם, וכמה אחוזים הפרישו ממנו מס ללויים. מין פנקסנות יהודית "גלותית", המחליפה את תפארת הגבורה המתוארת בשירת דבורה בפסוק אחד, ובאפוסים של עמים אחרים בשורות ארוכות ורבות הוד.

לימים, ינהג כך גם דוד המלך כשיחלק את השלל חלק כחלק בין הלוחמים לבין היושבים על הכלים, ואף יסבול מן הגישה הביקורתית כלפי הלוחם שנטמא - בכך שייאסר עליו לבנות את המקדש, מכיון שהיה לו "דם על הידיים", מן המלחמות הרבות שלחם.

כל זה אמור, למרות שבשום מקום בתורה לא נאסרה המלחמה. התורה אינה פציפיסטית. אדרבה, לעתים יש נטיה לחשוב שיש אכזריות יתירה במצוות ירושת הארץ כפי המתואר בפשוטו של מקרא. מצוות המלחמה ממותנת אמנם בצו הקריאה הקודמת לשלום, אולם אין מוצאים נקיפות מצפון על כך שיוצאים למלחמה, ודאי אם זו מלחמת מגן, להושיע את ישראל מיד צר, אבל גם אם מדובר במלחמות שנועדו לצרכים מדיניים וכלכליים.

עם זאת, התיאור הפרטני של קבלת הפנים שנערכה לשבים מן המלחמה הגדולה הראשונה של ישראל, מבהיר באופן חד-משמעי את היחס למלחמה: כמו לניתוח כירורגי: צריך לעשות את זה, חשוב לעשות זאת היטב, נכון ומדויק, מוכרחים להצליח, אבל אין מקום לחגיגות מסביב לכך, וליצירת תרבות והווי לאומי מסביב לצבא ולמלחמה.

שפיכות דמים אינה עילה לחגיגה, בשום תנאי. ולכן, למרות כל הרצון להביע הזדהות, חיבה וגאווה עם הלוחמים השבים משדה הקרב, חייבים היו ליצור חיץ בין העולם הפרוע והאכזרי ממנו באו, לבין החברה האזרחית אליה שבו. פסק הזמן הוא בבחינת "תקופת צינור" והטהרות המיועדת להפרדה ברורה בין שני העולמות, לבל יתערבבו זה בזה, ולבל תחדור ההנהגה הפרועה, היוצאת מסדרי החיים, של המלחמה, לסדר היום הרגיל של הציבור הרחב.

שלל הוא זכות ממונית לגיטימית של הצבא המנצח במלחמה, אבל אינו פרס פרטי לחייל הגיבור, אלא הישג מדיני וכלכלי של הציבור כולו, ולכן נדרשו לשקול ולמדוד ולמנות את כל השלל, לחלקו באופן שיווני בין הלוחמים לבין עצמם ובינם לבין שאר הציבור, ואף להפריש ממנו מסים ומכסים, כנהוג לגבי כל הכנסה כלכלית בחברה מסודרת ומתוקנת.

הרכוש השבוי הצריך גם הוא טיהור, מפני שבא מטומאת העמים לקדושת ישראל. ובכך כמובן מתחזקת התודעה ששלל המלחמה ביסודו אינו קדוש, אינו מושא להתפארות וראווה, אלא רכוש שיסודו בטומאה, וצריך תיקון.

הרדיפה הטבעית אחרי השלום, המושרשת בעומק הנפש הישראלית, אינה תוצאה של "גלותיות" כפי שחושבים בטעות רבים בתוכנו. אדרבה, בימי הזוהר של ראשית הממלכה הישראלית ותחילת כינונו של הצבא העברי, נטבעו היסודות של הסלידה מן המלחמה, מן השלל, ומשפיכות הדמים. גדול השלום, שכל הברכות והתפילות חותמות בו. גם בימים אלה ממש, אנו חותמים בתפילת "יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל"³.

³ הערה: דברים אלו נכתבו בימים הראשונים של המערכה בעזה ובצפון, שבהם קיימת הסכמה כוללת של (כמעט) כל שדרות החברה הישראלית לצדקת השימוש בכוח הצבאי. מתוך הנחה שבאווירה הזאת, הם יוכלו להתפרש כמשמעם - כאמירה רעיונית כללית, ללא כל התייחסות ורמיזה פוליטית למערכה הנוכחית. (הערה זו הופיעה במאמר המקורי בשנת תשס"ו ותקפה גם בתשע"ד, באותה מידה).